

Studenci, štirna in vodovod pri Štulcu v Osojniku

Vincencij Demšar

Za vodo vemo, da je najbolj potrebna hrana za življenje. Brez vode ni življenja. Tega so se ljudje zmeraj zavedali in so se naseljevali v bližino studencev, potokov ali rek. Še pred dobrimi sto leti so v našem okolju ljudje pili vodo oz. jo zajemali za kuhanje in pitje kar iz potoka ali reke.

V hribih pa ni bilo tako, zato so se naseljevali v bližino studencev, potokov in tam so lahko nastajala cela naselja, vasi. Kolonizacija, ki je zajela kraje pod Poreznom in Blegošem na severni strani, je bila prav tako še vezana na izvire, studence. Žal pa so bili preveč vezani na ugodno lego hiše in hleva ter so se marsikje naselili tudi deset ali več metrov na izvirom. Tak primer je marsikje v Davči, v Potoku in tudi v Osojniku na severni strani pod Blegošem pri vseh treh hišah.

Voda v Osojniku¹

Štulec na zahodni strani in Koblar na sredini vasi sta imela skupen studenec, od hiš oddaljen okoli 80 metrov, imenovan Na Koritu. Žagar je imel za napajanje živine korito kakih 10 metrov nižje pod štalo. Do Korita so vodile prav od hlevskih vrat poti, ograjene z eno vrsto lat, imenovane 'zgojne'. Besedo 'zgojne' poznajo tako v zgornjem delu Selške doline kot tudi na Poljanskem. Tudi SSKJ pozna 'zgojne', zapisane v obliki 'zgonje'. 'Zgojne' so predvsem ograjena pot, po kateri so gonili živino na vsakodnevno pašo.

Naš namen pa ni pisati o paši, kar še pride na vrsto, temveč o problemih, ki so jih imeli z vodo v Osojniku, zlasti pri Štulcu.

Voda za prehrano pri Štulcu, naravni izviri na več krajih, a vsak naslednji ob suši bolj oddaljen od doma

Voda v 'luknji'

Štalcova hiša je imela najbližjo vodo v t. i. luknji pod hišno streho. To je bil cca. 1,2 metra širok in 3–4 metre dolg velban vmesni prostor med dvema prav tako obokanama kletema, ki sta bili pri nas imenovani 'čevdra', na zahodu je bil 'ta krompirjev', na vzhodu pa 'ta mlekov'. Ti prostori so bili na južni strani hiše, skoraj več kot polovica v zemlji in v celoti pod končno steno. 'Luknja' je bila pozidana s skalami 40 centimetrov globoko pod nivojem hodnika in stranice zidov so merile 60 x 60 centimetrov. Pred njo je bil na levi strani majhen nadzidek, kamor se je lahko postavil škafor za pitno vodo. Nad tem izvirom je bila velika skalna plošča, ki je pokrivala to celotno luknjo in segala nekaj centimetrov naprej v prazen prostor, da je ščitila vodo pred eventualnimi smetmi. Vodo smo zajemali z lesenim korcem, ki je bil na okoli 1,5 metra dolgi palici. Odprtina do vode je bila torej dolga 60 centimetrov in visoka okoli 30 centimetrov. Do leta 1937 se je kuhalo v peči in je bila voda v škaforu na tinali v veži pred pečjo. Leta 1937 pa so poljanski zidarji pritlični kamri dozidali nekaj prostora in dobili smo kuhinjo s štedilnikom. Odtlej je bil škafor z vodo na koncu dolgega stola in zraven bakren korec. Ob normalnem vremenu je bilo vode za kuhinjske potrebe in vsakodnevno umivanje dovolj v 'luknji', za ribanje lesenega poda v hiši in kuhinji smo jo rabili ob bolj deževnem času. Voda je bila odličnega okusa in mrzla. Od velikem deževju je voda iz 'luknje' pres-

topila rob in pritekla v veliko vežo, kjer je bil manjši kanal oz. cevi iz veže pod zunanji vhodnimi, ta velikimi vrati. V tem ozkem prostoru je bilo še ognjišče za žganjekuho in voda v čeburu za hlajenje bronta ali žganja, vendar jo je bilo redko dovolj za hlajenje. Če je bilo veliko snega ali močno deževje ali visok plaz s hišne strehe, pogosto čez dva metra, na poti proti Koritu, smo vodo iz 'luknje' nosili v škaforu na palici tudi živini v štal: konju, govedu, ovcam in kozam. Pozimi, ko je začelo zmrzovati, ali pa poleti, ko so nastopili suhi meseci, je te vode zmanjkalo, rekli smo, da se je posušila. Tedaj smo začeli s pumpo črpati vodo iz štirne. A o tem kasneje. Do leta okoli 1905 štirne še ni bilo, zato so morali po vodo na Korito.

Voda Na Koritu

Kot sem že omenil, je Korito kakšnih 80–90 metrov vzhodno in okoli 20 metrov nižje od hiše. V mojih mladih letih sta po vodo s škaforom zmeraj hodila po dva. S Korita nismo nosili vode v kangli ali drugi enoročni posodi. Verjetno sta pred več kot 120 leti nosila vodo pastir in hlapec. Pravim verjetno, ker ni nikogar več, da bi to potrdil ali ovrgel.

Hlapci in pastirji pa so bili vedno pri hiši, posebej ker pri hiši dalj časa ni bilo otrok. Gospodar Tomaž Prezelj je bil zadnji, četrti otrok družine Prezelj, rojen leta 1820. Konec tega stoletja, leta 1898, je bila rojena moja mama Ana kot edinka. Leta 1925 se je po-



Korec za zajemanje vode v hiši – luknji. Foto: Tone Demšar

ročila in leta 1926 rodila prvega sina. Tako je bil pri Štultcu v 105 letih rojen samo en otrok. Šele potem so bili domači otroci. Zato so bili pri hiši ves čas po en tuji pastir, hlapec in dekla ter seveda gostači. Zadnji hlapci, ki so bili pri nas, so bili: Janez Šturm iz Potoka, ki je leta 1916 odšel na soško fronto kot vojak, za njim Brnadov Jaka iz Davče in zadnji Matevž Rant, Lovrencov iz Potoka, od leta 1933 do 1935, zgled pridnosti in vestnosti pri vseh delih. Ko je slednji dobil letno plačo, je bila v vrednosti vola, težkega od 400 do 450 kilogramov.² Zadnja dekla, Špela Zelj, rojena leta 1866 na Zalem Logu, se je leta 1922 poročila z gospodarjem, vdovcem, mojim starim očetom, potem ko je leta 1921 umrla moja stara mama Neža. Nekaj let je bila za deklo sosedova Minca Šturm, Žnidarčna, še po letu 1930, a je oče ni imel s čim plačati, tako je odšla od nas s plačilom v naturaliji: Moja starša sta ji za plačilo dala eno od zakonskih postelj!

Na Koritu je bilo veliko korito z žlebom za napanje živine, dolgim skoraj 4 metre, globokim in širokim pa dobrih 20 centimetrov, izdolbenim iz macesnovega, smrekovega pa tudi bukovega lesa.

Še zdaj je nekaj sledi lesa. Sam se spominjam novega prostornega bukovega korita iz okoli leta 1952. Za to korito je dal debelo bukev v Drvišah sosed Koblar, Aleš Medževcevec, izdolblja sta pa ga Štultcova brata Janez in Peter. Dolgo je bil kar okoli štiri metre.

Vodo s Korita smo nosili v škafu z dvema ušesoma. Skozi smo pretaknili okoli slaba dva metra dolgo palico, ki je bila stalna in zadosti močna. Manjši je nesel spredaj, večji zadaj, ker je šla pot navzgor. Na malo več kot polovici poti je bila čez pot korenina in za njo malo ravnega. Tu smo običajno počili, čeprav smo nesli le okoli 15 litrov vode. Že kot otroci pa smo se naučili pri nošenju vode hoditi v korak, da ni pljuskala čez rob. Možno pa je, da so včasih nosili vodo tudi na glavi, posebej iz Spodnjega korita.

Studenec Na Spodnjem koritu

Iz zapiskov Metoda Demšarja leta 1976 je mogoče razbrati tudi naslednje: "Na Koritu, če je mraz, je voda komaj do sv. Polone (9. 2.)." Ko je zaradi mraza



Pogled na Osojnik iz Martinj Vrha z vršanim potekom 730 m dolgega Štultcovega vodovoda. Foto: Vincencij Demšar

ali suše zmanjkalo vode na Koritu, jo je bilo treba iti iskat na Spodnje korito. To je bilo na isti mali grapci dobrih 50 metrov nižje od zgornjega korita. Zgoraj je bilo pravo korito za napajanje živine, spodaj pa je bil samo majhen čebriček in majhen do 1,5 metra dolg žleb, kar ni dolgo vzdržalo. Na Spodnje korito smo hodili po vodo z lempo. Imeli smo dve lempi: eno navadno, manjšo, in veliko lempo. Slednjo se je nosilo na hrbtu in je držala okoli 20 litrov. Mogoče je še sedaj kakšna lempa na podstrešju stare hiše. Lempo smo rabili samo za nošnjo vode. S tako lempo je moj stari oče Jakob Dolenc hodil pozimi z veliko novega zapadlega snega od okoli leta 1905 do 1910 po vodo na Spodnje korito. Ker je bila nad Spodnjim koritom košenija, gladek teren, se je ravno takrat, ko je nesel vodo, sprožil snežni plaz in ga zasul. Kako je bilo potem, nam je mama velikokrat pripovedovala, vendar se ne spomnim, kdo ga je našel in koliko časa je bil zasut v plazu. Vem, da je bil pri reševanju zraven tudi sosed Žagar, Lovrenc Derlink, in da ga je moral silno trdno držati, ker je na vsako silo hotel k peči, kar je nevarno prehitro segrevanje premraženca. Uspel je, da se je počasi segreval in prišel do zavesti.

Jakob Dolenc, Štulec, naroči Petru Mohoriču izkop in ureditev štirne

Stari oče Jakob Dolenc, rojen leta 1864, ki se je leta 1895 priženil k Štalcu in vzel 40-letno vdovo brez otrok, Nežo Šturm, je z zasutjem v snegu doživel hudo preizkušnjo in se je verjetno zaradi tega odločil zgraditi lastno štirno. Zakaj so se odločili za izkop štirne na 'ta večjih vratih', kakšna dva metra stran na vzhodni strani hiše, ne vemo. Menda je bilo tam včasih ob deževju malo mokro. Mogoče tudi zato, da so potem speljali odtok z ene strani hišne strehe v štirno. Kdaj točno je to bilo, so nam mama povedali, pa smo preslabo poslušali in pozabili. V tistem času je novi gospodar pozidal tudi zunanji zid v prvem nadstropju, prej je bil tam lesen opaz, in pokril hišo s skriljem iz Grobelj nad Zalim Logom. Verjetno so večino ploščic za streho morali znositi. En kvadratni

meter založskih ploščic, t. i. špic, tehta 25 kg. Vse strehe je okoli 250 kvadratnih metrov, kar pomeni, da je na strehi okrog 6.250 kilogramov ploščic. Prave kolovozne poti od Tajnetove žage (Pod Osojnikom) ni bilo. Več kot sto kilogramov naenkrat ni mogel pripeljati. Če bi bil nosil po 50 kilogramov naenkrat tri četrt ure daleč, bi moral iti 125-krat. Skrilj je še zmeraj na strehi, preživel je daleč več kot sto let.

V začetku 20. stoletja je bilo več mojstrov, ki so znali kopati štirne. Še ne tako dolgo nazaj je bil v Selcih Bilbanov Štefan, ki je prav tako znal kopati štirne. Našo je kopal Peter Mohorič, rojen leta 1852 na Kovku v Zali, ki se je poročil z Marijo Zelj z Zalega Loga. V Smolevi je konec 19. stoletja zgradil hišo in je umrl leta 1910. Tako je zapisal tudi Filip Mohorič, njegov vnuk, v knjigi Rodovnik družine Mohorič in Freljih v Martinj Vrhu, izdani leta 2011. Peter Mohorič je bil svak naše Špele, ki je bila v tistem času pri Štalcu za vse, pastirico in deklo. V spominu je ostalo, da je zelo pridno delal ves mesec december. Moj stari oče je veliko prezebel, ker je stal poleg štirne in mojstru v štirni praznil vedra zemlje in mu spuščal



Jakob Dolenc (1864 - 1936), gospodar pri Štalcu 1895 - 1936, napravil štirno. Foto: arhiv avtorja



Pri Štalcu v Osojniku okoli leta 1960- ograjena pot (zgojne) za napajanje živine na koritu. Na levi strani fotografije je šterna in nad njo mala streha iz leta 1953. Foto: arhiv avtorja

kamenje za obzidavo štirne. Kamenje, ki ga ni bilo tako malo, so nakopali na njivi za štalo. Mojstru v štirni je bilo toplo, da je delal le v srajci, zunaj pa je hladno vlekel veter. Po kopanju štirih metrov je dobil studenec in trdna tla. Ker so bili v dvomu, ali je to že stalna voda, so kopali naprej, prebili trdno podlago in jo spet dosegli šele pri 10 metrih globine. Obzidoval je z vrha navzdol in zid opiral z nagojevimi koli. Ob plačilu je gospodar kopaču štirne Mohoriču naročil, naj tega denarja ne zapravi z loterijo, ker ga je pretežko zaslužil. On in žena sta tedaj menda rada igrala loterijo. Ali je poslušal ta nasvet, se ne ve. Štirna je bila velika pridobitev, saj so iz nje napeljali železne cevi v 'ta večjo vežo' v hiši. Ob večkratnih popravilih jedro delala, posebej če je bilo v štirni dosti vode. Tako je bila voda v hiši in je bilo treba hoditi iskat na dež ali mraz. Tudi sam se spomnim, da je pritekla voda, če si, preden si zagnal ročico, v cev vlij malo – dober liter – vode. Pumpo – črpalko, se je gnalo levo-desno. V veži je bilo tudi korito oz. odtok za višek vode. S to pumpo je bilo več težav, predvsem so bile vprašljive 'dihtnge' – tesnila. Menda je bila kapaciteta te pumpe premajhna za tako globoko štirno.

Zato so leta 1952 pred hišo odprli pokrov štirne. Janez se spominja, da je ob tej priliki nagojev količek padel in se zataknil malo nad nivo vode, ni ga bilo mogoče odstraniti. Zato sta ga brat Peter in oče navezanega na vrh spustila v štirno, da je omogočil



Štalcova hiša v Osojniku leta 2008. Štirna je 2 m stran od vhodnih vrat na zgornji strani. Foto Miha Demšar.

dostop posode do vode. Nad štirno so nadgradili vreteno s štirimi 'matarogami'. Odslej smo večino vode dobili z vrtenjem vretena. Na začetku smo verjetno imeli leseno vedro, potem pa kovinsko. Voda je bila ob navadnih vremenskih razmerah kar precej mrzla in okusna. Štirna je imela tudi manjšo streho, da ni bilo treba stati na dežju. Vode je bilo ob normalnem vremenu zmeraj kakšen meter ali malo več visoko. Ob daljšem, večjem deževju se je voda dvignila do vrha štirne. Nihče se ne spominja, da bi kdaj tekla čez rob na površje. Pogled v notranjost se mi je zdel vedno srhljiv. Predvsem sem mislil, kaj če bi padel notri, kako bi prišel ven, saj je bil premer štirne le okoli 80–90 centimetrov. Obzidana je bila s kamenjem in nikoli se nismo mogli načuditi, kako je kopač štirne podzidoval stene navzdol, saj smo vedeli pravilo, da se zida lahko samo navzgor. Nemogoče se mi je zdelo iti v štirno, vendar je pri sosedu Koblarju kakšno leto po letu 1970 Niko Derlink, Žagarjev, šel brez vrvi v Koblarjevo štirno, ki je globoka 18 metrov. Zakaj točno je šel, se nihče ne spominja več, ve se le, da je bilo treba nekaj narediti; ni šlo za zabavo.

Seveda je bilo tedaj zraven več fantov in to ta korajžni. Brat Metod se tega dobro spominja in mi je že večkrat to pripovedoval, ker je bil zraven. Ne ve pa, zakaj je Niko to naredil. Niko je srečno prišel ven brez vsake vrvi ali verige. Pri Koblarji so imeli štirno med hišo in štalo in spominjam se, kako je škripala ročica, ko so gonili vodo. Sedaj je mogoče pokrita z betonsko plato. Pred okoli 20 leti, ko je pri Koblarji pogorela štala in je bil tam po požaru tudi župan občine Železniki Miha Prevc, je bila pokrita samo s plo-

hi. Upam, da ni zasuta. Po pripovedi naj bi v Koblarjevo štirno med drugo svetovno vojno padel partizan. Kaj je bilo potem z njim, se lahko samo domneva.³

Pri Žagarji, pri sosedih, so prav tako imeli štirno, vendar bolj podobno, kot imajo to na Poljanskem, t. i. 'bač'. To pomeni, da vodo lahko zajemaš kar od zunaj s korcem na palici. Globoka je bila le dobra dva metra in od hiše oddaljena po ravnini na južno stran okoli 15 metrov. Te štirne pa zunaj ni več videti, ker so na tem mestu pred okoli 20 leti zgradili novo hišo.

Napajanje živine na Koritu

Kako so, ko je zmanjkalo vode na Koritu, napajali živino, ne vem. Dvomim, da bi jo bili za živino nosili iz Spodnjega korita. Posebej se spominjam, da je samo ena krava popila cel škaf vode, posebej kadar smo jo morali nositi ... Kadar je šla žival sama na korito, ni nikoli toliko pila – vsaj meni se je tako zdelo. Vedeli smo, da je bilo treba prnesti, če smo napajali s škafom v štali, poln škaf za konja in vsako glavo odraslega goveda. Pol škafa so jo redno popile tudi ovce (okoli deset), malo manj pa koze (tri do štiri). V domačem izročilu je ostalo, da je gospodar v 19. stoletju Tomaž Prezelj moral nositi vodo v lempi pozimi izpod koritcev in se je takole pogovarjal z voličem v štali: "Zdaj boš dobi bolj malo vode, poleti, ko boš šel na pašo, se je boš pa lahko dobro napil." Vse do leta 1971 so tako dvakrat na dan gnali živino (konja in govedo) na Korito. Tudi ob nedeljah zjutraj, preden se je šlo k maši, je tisti, ki je napajal, največkrat je bil to brat Metod, moraj vsako goved objeti okoli vratu, da jo je priklenil, pa se zato ni šel skopat, kot to morajo danes. Ne v šoli ne v cerkvi ali kje drugod drug drugemu nismo smrdeli po živini.

Studenec Pod Koritcam

Ko je zmanjkalo vode pri zgoraj omenjenih studencih in v štirni, je bilo pozimi treba vpreči konja in iti s sodom, kasneje je oče naredil t. i. kladico, po

vodo pod Koritce. V februarju leta 1929, ko so zaradi hudega mraza zaledenela vsa zunanja in notranja okna za skoraj deset dni, je bil rojen pri Štalcu tretji sin Peter. Studenci v bližini so zamrznil in vodo je bilo mogoče dobiti le pod Koritcam. Moj oče jo je takrat v lempi nosil domov. Kako je bilo z napajanjem živine, ne vem. Redke so bile zime, da ni bilo treba iti po vodo pod Koritce. Leta 1976 je tako zmanjkalo vode pri vseh studencih v bližini doma, da je moral dva meseca voziti vodo izpod Koritca. Sod je držal okoli 145 litrov, kadica pa okoli sto litrov. Ta studenec je bil od doma oddaljen četrtr ure po sicer precej strmi poti navzdol. Na tem koritu se je napajala živina, ko je odhajala oz. prihajala s paše. Tu je bila stalna voda, poleti res bolj malo, vendar dosti za vse. Ko je eden od mojih bratov, še povsem majhen, pred drugo svetovno vojno videl to korito z vodo, je vprašal: "Ata, ali je to morje?" Če je bila zima kopna, so vozili vodo s 'cizovnkomo', v snegu pa s konjskimi sanmi. Ko smo hodili mimo tega korita, smo skoraj obredno ob vsakem času popili iz žleba malo vode.

Kapnica

O stranišču na splakovanje, kopalnici, kje šele o pralnem stroju, nismo niti razmišljali. Pogojev ni bilo: ne finančnih ne v materialu. Zato je okoli leta 1965 prišel oče na misel, da bi zgradil kapnico. Brata Janez in Metod ter oče so malo višje nad hišo in štalo odkopali zemljo in zabetonirali kapnico. Cement so kupili v trgovini, pesek je kopal Metod na roke v Šturmovem peskokopu v Potoku, oddaljenem okoli pol ure. Ker je zadnji del poti do gradnje kapnice precej strm, so s konjem pripeljali lahko samo okoli četrtr kubičnega metra peska – okoli 250 kilogramov. Voznik Janez ima zapisano, da je s konjem pripeljal 29-krat, kar pomeni nekaj čez deset kubičnih metrov peska. Deževnico (pozimi snežnico, če ni šel prej s strehe snežni plaz) so napeljali s strehe po žlebu na zgornji, južni strani štale. To je bila zelo velika pridobitev. Kapnico so preskrbeli z vsemi potrebnimi pretoki skozi oglje. Velika je bila



Janez Demšar (1900 - 1986), gospodar 1937-1969, gradil kapnico 1965. Foto: arhiv avtorja

4,7 metra x 4 metre in visoka cca. 2 metra. Tako je držala okoli 30 kubičnih metrov⁴ vode. Tedaj so napeljali vodo v kuhinjo in eno pipo tudi v hlev za občasno napajanje živine. Kmalu pa je začela nekje na sredini stene puščati in je ni uspelo zadosti zatesniti.

Vodovod od Koblarjevega kopišča, neverjetna solidarnost sosedov, sorodnikov in drugih

Vodo pri Koblarjevem kopišču so uporabljali vojak in rezervisti že v času gradnje Rupnikove linije pred drugo svetovno vojno. Zanj se je vedelo in po malem ves čas mislilo, da bi jo Štulcovi napeljali do doma, a za lesene, betonske ali svinčene cevi je bilo predač.

Novi gospodar, brat Metod, ki se je prevzel domačijo pri Štalcu leta 1969, se je leta 1975 lotil velikega podviga. V to je bil pravzaprav prisiljen. Leta 1976 je od 1. januarja do 22. aprila moral pripeljati v sodu, ki je držal 145 litrov, z bližnjega Korita 126-krat, izpod



Metod Demšar (1937), gospodar 1970 - 2013, napeljal vodovod 1975. Foto: arhiv Metoda Demšarja

Korita pa 75-krat v kapnico. To pomeni, da je moral iti iskat vodo skoraj vsak dan po dvakrat. Od sosedovega kopišča v nekdanji Koblarjevi senožeti nad vasjo Osojnik je v soglasju s sosedom začel kopati za lasten vodovod. Predhodno so 27. junija 1976 izmerili pretok vode pri omenjenem studencu: 1 liter vode se je nateklo v 20 sekundah. 10. julija 1976 je osem prostovoljcev, sorodniki in sosed, odvleklo po trasi predvidenega vodovoda plastične vodovodne cevi do izvira studenca. Cevi so bile tričetrtcolne. Pri tem so mu veliko pomagali sosedje, sorodstvo in še marsikdo. Prvo soboto je kopalo sedem prostovoljcev, vsak pa 11 ur, in odkopali so 150 metrov. Naslednji dve so naleteli še na bolj kamnit teren, tako da so v celoti v povprečju skupali na uro malo več kot meter v dolžino. Kopali so 70–80 centimetrov globoko. Miniranja ni bilo. Takrat so bili pri Štalcu štirje odrasli, ki so poleg kopanja in zasipanja opravljali še druga vzporedna dela. Predvsem je bilo treba skrbeti za hrano in pijačo (vročina v začetku avgusta!) več kot deset ljudi na sobotni dan. Domačih in tistih, ki so prišli pomagat delati, je bilo skupaj 37.

Seznam kopačev in drugih delavcev pri gradnji vodovoda:

Metod Demšar, Štalc, Osojnik
 Andrej Demšar, Štalcov, Studeno
 Jože Rant, Žbontarsk, Zali Log
 Anton Šturm, Blegožar, Zali Log
 Matevž Rant, Lovrencov, Zali Log
 Francelj Mihelčič, Farjanetov, Zali Log
 France Demšar, Žbontar, Štalcov – Osojnik, Davča
 Janez Demšar, Štalcov, Studeno
 Jože Demšar, Štalcov, Pajnkov iz Breške vasi, Avstrija
 Franci Mihelčič, Zali Log
 Anton Ceferin, Marenkovc, Potok
 Andrej Šturm, Bajtarjev, Potok
 Stane Bernard, Bernadov, Zali Log
 Janko Derlink, Sklepar, Zali Log
 Niko Derlink, Žagar, Osojnik
 Anton Derlink, Žagarjev, Osojnik
 Janko Šturm, Bregarjev, Potok
 Joža Markelj, Muštar, Martinj Vrh
 Anton Rant, Lovrencov, Zali Log
 Vinko Demšar, Štalcov, Škofja Loka
 Aleš Medičev, Koblar, Osojnik
 Blaž Okorn, Podroštarsk, Spodnja Sorica
 Rafael Bernard, Bernad, Davča
 Vinko Purgar, Pagon, Davča
 Janez Potočnik, Malensk, Zgornja Luša
 Janez Šturm, Žnidarjev, Potok
 Anton Rant, ml., Lovrencovega Toneta, Zali Log
 Vojko Žbonatar, Štinovcov, Zali Log
 Ivan Frelih, Šebrejencov iz Davče
 Ciril Čemažar, Šturm, Potok
 Francelj Rant, Matevžov, Potok
 Lovro Rant, Zali Log (naprosil in plačal je brata Matevža, da je delal namesto njega)

Drugi sodelujoči (kuhinja, merjenje, opaži, zasipanje in podobno):

Francka Demšar, gospodinja pri Štalc, Osojnik
 Janez Demšar, stari gospodar pri Štalc, Osojnik
 Ana Demšar, prejšnja gospodinja pri Štalc, Osojnik
 Anton Seliškar, Ljubljana
 Miha Demšar, Štalcov, Ljubljana

Vsi so delali prostovoljno, brez plačila. Prišli so sami od sebe!! Najstarejši je bil Žbontarski, Jožef Rant, star že 70 let. Mnogi so bili že krepko čez 60 let. Bližnja soseda sta delala kar tri sobote zapored. Največ jih je bilo iz Potoka, pa tudi iz Zalega Loga ter iz Davče. Martinj Vrh ni bil zadnji. Od nekaterih hiš jih je prišlo pomagat več moških. Verjetno je bila to zadnja taka fizična solidarnost, ki je prese-netila vse, predvsem pa lepo same domače Štalco-ve. Oddaljenost je bila 730 metrov. Teren skozi in skozi strm. Večje število kopačev prostovoljcev je delalo štiri avgustovske sobote deset do enajst ur. Prvo soboto jih je bilo 7, drugo 11, tretjo 13, zad-njo pa 10. Takrat so bile sobote že proste dela in pouka. Po preureditvi hleva za živino ni mogel več čakati na to, da mu bo družba – občina pomagala. Po dobrih 600 metrih od izvira so vgradili v zem-ljo večje betonske cevi kot rezervoarje. Pri tem so porabili tudi traktorsko prikolico mletega peska iz Potoka za beton. Višek vode odteka tako spet speljan po plastičnih ceveh do nekdanjega Kori-ta. Gospodar Metod je vsa imena prostovoljcev in njih delo zapisal v priročni koledar in zato lahko še danes ugotavljamo veliko sočutje cele soseske za potrebe svojega člana. Tu so omenjena večja dela, v zapiskih pa so navedene tudi podrobnosti. Seveda je bilo treba cevi potem tudi zasuti. Glavni denarni stroški so bile vodovodne cevi: 530.000 din, dro-ben potrošnji material za vodovod in vodovodar ga je stal 897.000 din. Za bika, težkega 523 kg žive teže, pa je aprila 1976 dobil 892.320 din.

Na boljšem so bili potem Potokarji v spodnjem delu, ko so skupno napeljali vodovod ob Brlezove-ga studenca. Kako so to gradili, pa ne vem, le da je bilo okoli leta 1980. Metod je z gradnjo vodo-voda naredil ogromno in osnovno delo, na osnovi katerega so potem lahko nadaljevali tudi druge izboljšave. Vode v vseh teh letih ni niti enkrat zmanjkalo, le na vsake toliko časa je treba čistiti zajetje, kar najbolj skrbno opravlja Metodova žena Francka.

V mladih letih smo vedeli za vse studence blizu in daleč

Daleč naokoli smo poznali vse studence. Naj jih naštejemo samo v bližnji okolici. Poleti smo za žanjice in ob spravilu sena šli po dobro vodo k studencu pod našo najnižjo njivo Zazidam, kar je bilo že na Gašparjevem z Zalega Loga. Ko smo kosili v senože-
ti, smo šli po vodo k sosedu, k Žnidarc v Potok. Bila je izredno dobra in mrzla. Najnižje na Štalcovem je bil studenec na Novem kopišu v Štalcovi grapi. Vodo je kmalu po letu 1950 zajel Matevž Rant za hišne potrebe. Pred leti je poniknila in te vode ni več. Matevž Rant je potem zajel studenec na drugi strani potoka, le kakšnih 20 metrov stran. Velikokrat je kdo od domačih rekel, da če bi mogel domov dati tak studenec, bi dal nevemkoliko. Dobra voda je bila v Šturmovem Blegašu, kjer smo po drugi svetovni vojni večkrat kosili. Ko je bilo zelo vroče, je kdo od naših tudi naenkrat popil liter te vode. Nič mu ni škodovalo. Odlična voda je Zaličjem na Žbont – na severni strani, kmalu pod njivami. Ta je bila za žanjice. Tudi pri Korečku smo se je z užitkom napili. Ško-

da, da so po vojni, ko so obnovljali hišo na Žbontu, zasuli več kot deset metrov globoko štirno z odpadlim gradbenim materialom. Še sedaj vem, kako dobra studenčnica je v Prugu visoko nad Zalim Logom. Malo pred letom 1950 sta oče in brat Janez delala tam lovsko kočjo za gozdnega čuvaja inšpektorja (?). Kaj je od kočje ostalo, ne vem, voda pa je še vedno dobra. Vse do gradnje nove hiše pri Štalcu po letu 2000 ni nihče dajal vode v analizo. Tedaj je stroka rekla, da je voda v redu. Od vode naj bi bila odvisna tudi trdnost zob in golšavost. Od enajstih odraslih otrok sta dva imela manjše golše, ki so jih še v mlajših letih operirali. Koliko je golšavost ali kvaliteta zob odvisna od kvalitete oz. vrste vode, ve stroka.

Zapis naj bo spomenik staremu očetu Jakobu Dolencu, ki bi bil skoraj umrl zaradi snežnega plazua, ko je šel pred več kot sto leti po vodo in naredil globoko štirno, mojemu očetu Janezu Demšarju, ki je naredil kapnico, in bratu Metodu, ki je dokončno rešil vprašanje zadostne in kvalitetne vode pri Štalcu v Osojniku.

Zapisano na dan sv. Štefana (26. 12. 2019), nekaj dodano na sv. Polono (10. 2. 2020) v Škofji Loki Vincencij Demšar, Štalcov

Zahvaljujem se Miranu Benedičiču za nekaj tehničnih podatkov pri uporabi škrlila.

Opombe:

- 1 O tej problematiki pišem največ po spominu. Največ dopolnitev je prispeval brat Metod Demšar, prejšnji gospodar pri Štalcu v januarju 2020. Zelo koristna so bila tudi pojasnila brata Janeza, posebej o gradnji štirne in kapnice, 12. in 30. januarja 2020. O problemih s pitno vodo pri Štalcu je za interne informacije že pred 10 leti pisal Miha Demšar, Štalcov.
- 2 V tistem času je pri Jemcu v Davči služila kot dekla kuharica Angela Frelih, Šebrejencova iz Davče, ki je zaslužila zelo dobro – tudi do 1.500 din na mesec. Seveda je bilo tudi veliko dela, saj so bili med tednom pri Jemcu na hrani in prenočevali Strojcevi hlapci s konji in Davčarji z voli, ki so vozili les na Močilarjev grič. Vir: Koblarjev Miha, sam furman z Zalega Loga, v pripovedi Janezu Demšarju.
- 3 Po spominu Štalcove Ivanke, por. Mihelčič (roj. leta 1931), in Janeza Demšarja (roj. leta 1935) januarja 2020.
- 4 Sedanjemu gospodarju Antonu Demšarju se zahvaljujem za natančne mere tako zbiralnika vode v luknji ter velikosti kapnice, ki jih mi je poslal 10. 2. 2020.

